

Besluitvorming rond de droogmaking van de vierambachtspolder¹

Droogmakerijen hebben steeds weer tot de verbeelding van historici gesproken. Er is dus reeds heel wat literatuur beschikbaar. Maar wie de bestaande publicaties in kaart tracht te brengen, stoot onvermijdelijk op *terra incognita*: de Zuid-Hollandse (veen)droogmakerijen. A. Thurkow bestudeerde wel enige voorbeelden maar het betreft vooral latere droogmakerijen, terwijl de meest klassieke gevallen in de achttiende eeuw te situeren zijn.² De ondervertegenwoordiging van dit onderzoekssegment kan aan verschillende oorzaken toegeschreven worden. Vooreerst is er een veel kleinere onderzoekstraditie op dit gebied: de glans van de Gouden Eeuw straalt erg af op de Noord-Hollandse droogmakerijen, die nog steeds geassocieerd worden met vroegmoderne *hightech* en durf, vernuft en ondernemingszin van rijke stedelingen. Sinds lang genieten deze projecten de aandacht van historici. Veel minder is dit het geval voor de Zuid-Hollandse droogmakerijen. Een tweede, minstens even belangrijke reden is dat in vele van deze veendroogmakerijen lokale overheden (ambachtsbesturen en –heerlijkheden) een belangrijke rol speelden en dat de archieven van deze instanties lang niet altijd optimaal bewaard zijn gebleven. Dit bronnenprobleem is voor Noord-Holland, waar de regionale invloed van droogmakerijen zo groot was dat ze een strijdpunt werden in interstedelijke conflicten,³ en zeker voor de negentiende-eeuwse overheidsinitiatieven veel minder groot.

In dit artikel wordt de besluitvorming rond de droogmaking van de Vierambachtspolder toegelicht. Deze droogmakerij kan gelden als een typisch voorbeeld van een achttiende-eeuwse, Zuid-Hollandse veendroogmakerij. Haar naam heeft zij te danken aan het feit dat zij zich uitstreckte over de (vier) ambachten Esselijkerwoude, Ter Aar, Oudshoorn en Rijnsaterwoude (zie afbeelding 1). De droogmakerij zelf was het resultaat van een combinatie (van gedeelten) van negen polders. Toen de landen daarvan grotendeels waren uitgeveend en een grote waterplas overbleef, werden deze tot één nieuwe droogmakerij gecombineerd. Het octrooi hiertoe werd in 1736 verleend en acht jaar later, in 1744, viel de nieuwe polder droog. De bronnen betreffen enkele brieven uit het heerlijkheidsarchief van de landen van Voshol, waaronder Ter Aar viel. Zowel de schout als secretaris van dat ambacht schreef de ambachtsheer in verband met de droogmaking aan.

Vooreerst wordt een overzicht gegeven van de toenemende samenhang tussen de voorafgaande polders in dit gebied. Het steeds grootschaliger karakter van de waterproblemen deed zich vanaf de zeventiende eeuw voelen en was een onmiskenbare aanloop naar de uiteindelijke Vierambachtspolder. Daarop volgt een bespreking van de besluitvorming rond de droogmaking. Deze periode wordt vanuit twee invalshoeken belicht. Ten eerste worden de verhoudingen tussen de droogmakers zelf onderzocht: wie verdedigde welke belangen? Wie besliste wat? Hoe verliep de besluitvorming? Welke thema's wogen het zwaarst en wie speelde daarbij welke rol? Hoe lagen de lokale machtsverhoudingen en hoe weerspiegelden zich deze in de besluitvorming? Hoe werden eventuele patstellingen of conflicten opgelost dan wel vermeden? Een tweede insteek betreft de ruimte die de droogmakers kregen vanuit andere bevoegde instellingen en dan in de eerste

S. Zeischka

1

1-- Dit artikel komt voort uit een promotieonderzoek naar de ontwikkeling van vroegmoderne waterstaatstechniek in Rijnland, dat wordt uitgevoerd bij de afdeling Geschiedenis van de Vrije Universiteit Amsterdam.

2-- A.J. Thurkow, 'De Veenderpolder bij Woubrugge, een gereglementeerde veenderij', *Holland. Regionaal-Historisch Tijdschrift* 18 (1986), 181-192; idem, 'De negentiende-eeuwse droogmakerij als winst-object: een particulier initiatief in Noord-Holland en in Friesland', *It Beaken* 48 (1986), 25-45.

3-- Zie bijvoorbeeld: D. Aten, 'Stedelijke handelspolitiek. Alkmaar en de Beemster in de zeventiende en achttiende eeuw', *Holland. Regionaal-Historisch Tijdschrift* 24 (1992), 146-159; idem, *Als 't gewelt comt. Politiek en economie in Holland benoorden het IJ, 1500-1800* (Hilversum 1995).

plaats het regionale waterschap, het hoogheemraadschap van Rijnland. In welke mate konden droogmakers hun doelen ook daadwerkelijk realiseren? Op welke terreinen ondervonden ze weerstand of werden hen beperkingen opgelegd door hogere overheden? De nadruk ligt in deze benadering dus op de institutionele kant van de zaak. De sociaal-economische aspecten blijven op de achtergrond en zullen elders worden uitgewerkt,⁴ al maken ze deel uit van dit complexe proces. Ook andere onderwerpen, bijvoorbeeld de verhouding tussen kosten en baten, blijven in dit artikel buiten beschouwing.

Polderstichtingen en samenwerkingsverbanden

De ambachten Esselijkerwoude, Oudshoorn, Ter Aar en Rijsaterwoude lagen in het Rijnlandse veengebied dat zich ten oosten van Leiden uitstrekte. Het gebied dat later de Vierambachtspolder zou worden, kwam in grote lijnen overeen met de landen die begrensd werden door de Oude Rijn, de Heimanswetering, het Braassemmeer, de Leidse Vaart en de Aar. Na de systematische ontginning in de Middeleeuwen, die de aanleg van weteringen en allerlei sloten impliceerde, kon het gebied nog lange tijd op natuurlijke wijze blijven afwateren.⁵ De suggestie van B. Ibelings dat er vóór 1530 heel wat kleine turfmoentjes in Rijnland en Schieland aanwezig zouden zijn geweest, is voor dit gebied niet aantoonbaar gebleken.⁶ De echte doorbraak van bemaling in deze ambachten vond pas na 1550 plaats. Grootschalige poldervorming, waarbij ook door Rijnland erkende polderbesturen werden geïnstalleerd, kwam pas vanaf circa 1570 op gang. De eerste polders werden gesticht in het zuiden, aan de oevers van de Oude Rijn: de Grote Polder (1572), de Kleine Polder (1565) en de Kalkovense Polder (1565) onder Oudshoorn. Kort daarna verscheen ook in het oosten van dit gebied, aan de Aar, de eerste polder: de Uiteindse polder (1570) onder Ter Aar. In de noordwestelijke hoek bleven dergelijke inpolderingen nog heel wat langer uit. Daar, in de zogenaamde Vroonlanden, lagen de hoogste gedeelten van de regio⁷ en de afwatering kon er langer op een natuurlijke wijze plaatsvinden. Toch verslechterde de toestand ook hier en de poldervorming zette gestaag door; de Middelpolder onder Ter Aar dateerde van 1609, de andere waren nog jonger: de Heuvelpolder (1628), de Vroonlandse polder (1638) en de Herewegse polder (1651). Het laatste poldertje ten slotte, werd in Rijsaterwoude gesticht: de Zwetpolder (1662).⁸ Het duurde dus ongeveer een eeuw alvorens het hele gebied volledig bepoderd was.

Door de invoering van bemaling werd niet alleen de waterstand verlaagd, maar tevens de inklinking en oxidatie van het veen erg versneld. Er deed zich dan ook een landschapsinversie voor: sommige polders waren door de maaiveldvaling niet langer in staat hun eigen water uit te slaan en waren gedwongen daarvoor andere polders aan te spreken. Spoedig werden verschillende bemalingsakkoorden gesloten, waarbij steeds weer een andere configuratie gold. Bijna alle polders kregen met dit verschijnsel te maken, hetzij omdat ze door een ander bemalen werden, hetzij omdat ze zelf een andere polder bemaalden: enkel de zuidelijke, Oudshoornse polders en het kleine Zwetpoldertje bleven van deze problemen gevrijwaard. Verder kan ook gesteld worden dat een soort zelfstandigheidsreflex bestond: indien mogelijk bleven polders liever zelf hun bemaling organiseren. Toen voorgesteld werd de bemaling van de Heuvelpolder door de Herewegse polder te laten overnemen, verzetten de ingelanden van de Heuvelpolder zich daartegen en wilden ze dat de polder zelfstandig bleef.⁹ Dit bleef ook zo tot 1680, toen de Herewegse polder de bemaling uiteindelijk toch overnam.¹⁰

Een tweede fenomeen dat de integratie van het gebied bespoedigde, betrof het onderhoud van waterkeringen. In 1702 braken de kaden van de Herewegse polder door. Ook elders kampte men met zware problemen met de waterkering. Daar echter de Herewegse polder volledig overstromd was, betekende dit dat de binnenkaden van andere polders als waterkering tegen het buitenwater dienden. De Herewegse polder bleek niet bij machte de doorgebroken kade te herstellen en andere polders sprongen zowel financieel als organisatorisch bij. Het feit dat een overstroming van één enkele polder ook grote risico's voor de andere

4-- Hiervoor verwijzen we naar ons proefschrift (in voorbereiding).

5-- H. van der Linden, 'De koningsroede', *Jaarboek voor Middeleeuwse geschiedenis* 3 (2003), 7-43.

6-- B. Ibelings, 'Turfwinning en waterstaat in het Groene Hart van Holland vóór 1530', *Tijdschrift voor waterstaatsgeschiedenis* 5 (1996), 79, waar gewag wordt gemaakt van 'tientallen, zo niet honderden paarde- en windmoentjes' in Rijnland en Schieland.

7-- Van der Linden, 'Koningsroede', 19.

8-- Hoogheemraadschap van Rijnland te Leiden (hierna: Rijnland), Oud Archief Rijnland (hierna: OAR), inv. nrs. 215-222, registers van vergunningen.

9-- Nationaal Archief Den Haag (hierna: NA), Archief van de Heerlijkheid Oudshoorn en Gnephoek (Archief van de familie van Reede van Oudshoorn), inv. nr. 29, akte nr. 45, 29 mei 1650.

10-- Rijnland, OAR, inv. nr. 234, fol. 25, vergunning 27 januari 1680. Deze overname betekende geen combinatie, de polderbesturen bleven apart bestaan. Dit was anders geweest in het voorstel uit 1650 waar wel een dergelijke combinatie beoogd werd.

polders inhiel, was echter duidelijk aangetoond en kort daarop ging men over tot het nemen van maatregelen. De polderbesturen van alle polders die later geheel of gedeeltelijk in de Vierambachtspolder zouden worden opgenomen – op de Zwetpolder na – begonnen langdurige besprekingen om tot uniforme kaden te komen. Ondanks eerdere initiatieven kan men in deze overlegrondes een eerste stap zien naar een bestuurlijke integratie. Enkele voorstellen zouden overigens erg vergaande consequenties gehad hebben, maar het uiteindelijke resultaat ging toch niet zó ver dat een duurzame, bestuurlijke samenwerking gerealiseerd werd. Ondanks deze mislukking, die voor een groot deel opnieuw te wijten was aan de zelfstandigheidsreflex van afzonderlijke polders, was het besef van onderlinge waterstaatkundige afhankelijkheid in deze regio doorgedrongen en had men ervaring opgedaan met erg uitgebreide en complexe besluitvorming.¹¹

Beide ontwikkelingen tonen duidelijk aan hoe een steeds grotere samenhang en een wederzijdse afhankelijkheid tussen polders ontstonden. Ondanks het feit dat de droogmaking zonder meer een manifeste breuk met het verleden was, kan men het belang van voorgaande ontwikkelingen moeilijk ontkennen. De regionale dimensie van de waterhuishouding was rond 1700 volkomen aanvaard, net als het feit dat men slechts door een gezamenlijke aanpak de problemen succesvol kon bestrijden. De echte betekenis van de droogmaking ligt dan ook evenzeer in het feit dat men in de jaren dertig van de achttiende eeuw de barrières kennelijk wél kon overwinnen en tot een totaalakkoord kon komen. Waarom wilde men eigenlijk droogmaken en hoe slaagde men erin een consensus te bereiken? Welke belangen speelden daarbij een rol?

Besluitvorming en verkrijging van het octrooi

Alvorens de discussies nader te bezien, is het goed de algemene motieven en de bredere context te schetsen. In de correspondentie uit het heerlijkheidsarchief komen deze factoren namelijk niet expliciet aan bod, hoewel ze op de achtergrond wel aanwezig waren. Een eerste belangrijke motief was van ecologische aard. Vervening had namelijk als gevolg dat polderland in water veranderde. Dergelijke veenplassen werden steeds meer een gevaar voor de omliggende landen, zeker wanneer stormwinden het water opstuwden en dit voor kadedoorbraken kon zorgen. Nog gevaarlijker werd het wanneer veenplassen in de nabijheid van het Haarlemmermeer lagen. Het was dan niet denkbeeldig dat bij zware stormen het Haarlemmermeer zich dramatisch zou kunnen uitbreiden. Hoewel de droogmaking van de Vierambachtspolder in economisch moeilijke tijden viel, is het zeer aannemelijk dat economische motieven een belangrijke rol speelden. Door droogmaking kon het landbouwareaal van het ambacht worden uitgebreid en dit had voor velen directe en indirecte voordelen. Waardeloze, geabandonnerde percelen kregen zo een nieuwe bestemming en konden weer gaan opbrengen. Voor de ambachtsheer betekende dit dat hij opnieuw tienden kon innen. Bovendien profiteerde het ambacht zelf ook op verschillende wijzen. De nieuwe landbouw mogelijkheden verschaften werk aan een bevolking die met de veenwinning ook haar werkgelegenheid had zien verdwijnen en daardoor veel meer armlastigen telde. Vanzelfsprekend leverde ook de droogmaking zelf heel wat arbeidsplaatsen op. Droogmaking kon dus tot meer welvaart van de plattelandsgemeenschap leiden.¹² Samengevat streefden lokale besturen met

1. Melchior Bolstra, *Kaart van de ontworpen bedijking van de polder Vierambacht* (1734). Gekleurde pentekening, 91 x 66,5 cm, het noorden is boven (Archieven Hoogheemraadschap van Rijnland te Leiden, kaartenverzameling, Kaart A 1146). Deze kaart toont alle voorgangers van de Vierambachtspolder en het tracé van de ringdijk van de droogmakerij. Duidelijk is te zien dat van de polders in Ter Aar en Oudshoorn een stuk buiten de droogmaking bleef. Ook de grenzen tussen de ambachten zijn op deze kaart duidelijk weergegeven.

11-- Rijnland, Archief Herenwegse polder, inv. nr. 1934, stukken betreffende herstel van de doorgebroken polderkade, 1702-1705.

dergelijke projecten zowel economisch als ecologisch herstel van hun ambachten na.

Ook in dit besluitvormingsproces speelden ambachtsbestuurders zonder enige twijfel de hoofdrol. Van de ambachtsheren kwam enkel de heer van Voshol duidelijk in beeld. Het baljuwschap van de landen van Voshol bevatte ondermeer het ambacht Ter Aar en was in die tijd in handen van Cornelis van Aerssen (1698-1766). Deze had in Ter Aar een schout, Jacob Beverlander, en een secretaris, J. Burchardt. Voor Esselijkerwoude traden baljuw en schout Cornelis van Schellingerhout en schout Arnoldus de Sterke op. Deze laatste had samen met Cornelis van Schellingerhout enkele jaren eerder de ambachtsheerlijkheid gekocht. De Oudshoornse schout wordt in de bronnen niet met naam genoemd, maar het ging om Pieter van Schellingerhout.

Het moet begin april 1730 zijn geweest toen de Oudshoornse schout en secretaris Burchardt van Ter Aar hun collega Beverlander thuis opzochten om over droogmaking van het gebied te spreken. De eerste twee, Pieter van Schellingerhout en Burchardt, hadden besprekingen gevoerd en in Oudshoorn was men van mening dat men, indien Ter Aar niet in het project wilde participeren, wel alleen tot droogmaking zou overgaan. Een drietal weken later was ook Esselijkerwoude betrokken geraakt en kreeg Beverlander van baljuw Cornelis van Schellingerhout te horen dat betrokkenen uit de drie ambachten een ‘ronde tafel’ zouden houden: het gesprek tussen Oudshoornse bestuurders (mogelijk de Oudshoornse ambachtsheer en schout Pieter van Schellingerhout, de bron is niet expliciet genoeg), Arnoldus de Sterke en Cornelis van Aerssen betrof opnieuw droogmakingsplannen. Het resultaat was dat Van Aerssen als ambachtsheer van Ter Aar de droogmakingsplannen niet ongenegen was. Zoals hoger aangegeven hadden ambachtsheren belang bij zulke ondernemingen. De enige die nog tegen de droogmaking zou zijn – zo meldde Burchardt – zou Beverlander zijn! Het is tegen die ‘beschuldiging’ dat Beverlander reageerde en in een brief zijn ideeën uiteenzette. Met name stelde hij dat hij in principe niet tegen de droogmaking was, als dit maar niet ten nadele van Ter Aar zou gebeuren en dit was nu precies wat hij vreesde. Zijn bezwaren hadden te maken met een gedeelte in Ter Aar dat nog niet uitgeveend was. De onmiddellijke vervening van de venen in de Middel- en Uiteindse polders zag Beverlander niet zitten en hiervoor voerde hij economische redenen aan: de slechte turf zou niet aan de man te brengen zijn en dus te weinig opbrengen. Als alternatief stelde hij voor met de vervening te wachten en de droogmaking vijftientig jaar later op eigen kosten te doen. De kwaliteit van het veen in deze twee polders was zodanig houtig dat in ieder geval nat geveend zou moeten worden, waardoor nog heel wat wateroverlast gevreesd kon worden. Beverlander stelde voor dat Oudshoorn de droogmaking van zijn venen wel alleen kon doen door een dijk aan te leggen die de mogelijke wateroverlast uit Ter Aar zou keren. De Herewegse polder kon wat hem betrof wel in de droogmaking opgenomen worden omdat het veen daar aanzienlijk beter was en wel tegen een redelijke prijs verkocht kon worden. Nog dezelfde maand was er sprake van dat een compromis tussen Burchardt en Beverlander in de maak was.¹³

Begin mei 1730 las de baljuw van Esselijkerwoude een droogmakingsproject voor, waarop Van Aerssen zijn schout andermaal om zijn mening vroeg. Deze bleek nog steeds niet overtuigd en herhaalde zijn stelling dat elk ambacht zijn onverveende gronden moest behouden en niet in de droogmaking zou laten opnemen. Dit idee zou later leiden tot twee ‘separaties’, waarbij onverveend land omwille van turfwinning voor een bepaalde termijn van de droogmaking afgescheiden bleef. Kennelijk zag Beverlander de samenhang op het gebied van waterstaat wel in, aangezien hij oordeelde dat men wel op gezamenlijke kosten dijken en uitmaling kon aanleggen. Toch bleef hij in wezen op een grote mate van zelfstandigheid aansturen. Wanneer de droogmaking een feit was, zou elk ambacht immers apart dijken onderhouden en schouwen. Beverlander gaf tevens te kennen dat op initiatief van Oudshoorn en Esselijkerwoude een nieuwe weg in de droogmakerij gepland werd, maar ook in dit verband wilde hij Ter Aar financieel er buiten houden.¹⁴ Niettemin waren de verwachtingen hooggespannen. Vooral in Oudshoorn en Esselijkerwoude was men

12-- A. van 't Riet, *Meeten, boren en besien. Turfwinning in de buitenrijnse ambachten van het Hoogheemraadschap van Rijnland 1680-1800* (Hilversum 2005), 300-302.

13-- NA, Archief Heerlijkheid Voshol (hierna: AHV), inv. nr. 491 (microfilm 26), brief van J. Beverlander aan de heer van Voshol, 26 april 1730 en ibidem, brief van J. Burchardt aan de heer van Voshol, april 1730.

14-- NA, AHV, inv. nr. 491, brief van J. Beverlander aan de heer van Voshol, 11 mei 1730.

overtuigd van de kwaliteiten van de voorliggende plannen en leefde de mening dat Cornelis van Aerssen snel zijn toestemming zou verlenen.¹⁵

In het voorjaar van 1731 laaiden de discussies opnieuw op. Nu betrad ook Rijnland het toneel. Het hoogheemraadschap nam initiatief, al speelde het eerder een bemiddelende rol. Vermoedelijk was in het voorjaar van 1731 bij het hoogheemraadschap dan toch een project van droogmaking ingediend waarin heel uitvoerig juist de voordelen voor Ter Aar werden beschreven. De Rijnlandse commissarissen waren reeds overtuigde voorstanders van het project geworden, waarop Rijnland midden mei 1731 de betrokkenen op het Leidse Gemeenlandshuis uitnodigde om de zaken te bepraten en te horen wat de tegenstanders in te brengen hadden. Naast Burchardt, De Stercke en Cornelis van Schellingerhout was een twintigtal, overwegend gegoede ingelanden uit Ter Aar present. Kennelijk was daar ook onder de bevolking de weerstand het grootst. Hoe de Oudshoornse ingelanden tegenover het project stonden is bijvoorbeeld niet geweten. Na het praatje van de Rijnlandse commissaris legde landmeter A. Velsen letterlijk de kaarten op tafel waarna de discussies begonnen. Daarbij kunnen ten gronde twee soorten discussies onderscheiden worden.

Vooreerst was er overleg in verband met bestuurlijke aspecten van twee ambachten: competenties en grensconflicten. Hierbij kwamen zoals verwacht de ambachtsbestuurders aan het woord. Het gesprek ging onder meer over het tracé van de ringdijk die achter de huizen van de Herewegse polder zou lopen, iets dat door de Esselijkerwoudse partijen als nadelig werd gevonden. Ook de waarborggelden leverden gesprekstof op. Sinds 1680 moest elke vervener per roede gebaggerd veen één stuiver waarborggeld betalen. Op deze wijze ontstond een groot waarborgfonds dat bedoeld was om achteraf de droogmaking te financieren. Dit gebeurde echter niet: de gelden werden in de staatsschuld belegd, al bleven de obligaties in principe verbonden met het oorspronkelijk veende land. Van Schellingerhout bracht op de vergadering in dat Ter Aar na de droogmaking de waarborgpenningen los van het land wilde verkopen, waarop Burchardt kenbaar maakte dat zijn ambachtsheer liever het tegendeel zag, namelijk dat de kapitalen toch op de landen bleven staan. Dit was voor Esselijkerwoude geen probleem en men stelde voor dat de heer van Ter Aar voor de landen onder zijn ambacht een gaarder zou aanstellen. Hoewel de bron op dit punt bijzonder warrig is, is het aannemelijk dat het hier over geabandonneerde landen in de Herewegse polder ging. Deze lag immers zowel in Ter Aar als Esselijkerwoude en de geabandonneerde landen waren aan de Staten vervallen. Het is goed mogelijk dat Cornelis van Aerssen hier een winstgevende zet wilde doen, aangezien de geabandonneerde landen en daarmee ook de waarborggelden, wanneer de droogmaking een feit was, aan zijn ambacht zouden toekomen – indien deze althans niet los van de landen verkocht werden. Hijzelf stelde nog voor de oude kapitalen met nieuwe aan te vullen zodat elk perceel voor honderdvijftig gulden per morgen ‘verwaarborgd’ zou zijn. Als laatste grensconflict werd de mate van gemeenschappelijke waterstaatszaken besproken. Hierbij kwam Van Schellingerhout tegemoet aan de verzuchtingen die wel vaker in Ter Aar werden gehoord. Hij stelde voor een scheikade te leggen op de Dusse, het grenswatertje tussen beide ambachten, zodat ze volledig van elkaar gescheiden bleven en behalve de jaarlijkse schouw van dijkgraaf en heemraden niets met elkaar gemeen zouden hebben. Verder werden op de Leidse bijeenkomst enkele bestuurlijke zaken behandeld en nader uitgewerkt. Een beurtrol voor schouten zou de oplossing bieden voor de samenstelling van het nieuw te vormen polderbestuur. Esselijkerwoude was dit idee niet ongenegen; Rijnlands commissaris in deze zaak, de heer van Katwijk, stelde dat de grootte van de ambachten hierbij een rol zou spelen.¹⁶

Ten tweede waren er discussies rond economische implicaties van de droogmaking voor de vervening van nog ongeveend land. Dat hierbij de ingelanden als directe belanghebbenden hun stem lieten horen, spreekt voor zich. Dit onderwerp is in de bewaarde correspondentie erg summier behandeld. Vast staat dat de aanwezige ingelanden niet altijd even gerust waren op een goede afloop. Hun argumenten worden niet nader geëxpliciteerd, maar vermoedelijk waren ze gelijklopend aan deze die Beverlander in zijn brieven aan ambachtsheer Van Aerssen opgaf:

15-- NA, AHV, inv. nr. 491, brief van A. de Stercke, 1730.

16-- NA, AHV, inv. nr. 491, Brief van J. Burchardt aan de heer van Voshol, 21 mei 1731.

2. Project tot het bedijken en droogmaking, 25 november 1731 (Archieven Hoogheemraadschap van Rijnland te Leiden, Archief Vierambachtspolder, inv. nr. 1669). Keurig staan de handtekeningen onder het project voor droogmaking, links bovenaan de ambachtsheren, rechts onderaan de ambachtsbewaarders, onder wie de schouten. De besluitvorming verliep echter heel wat minder ordentelijk en het bleek een hele onderneming tussen alle belangen door de juiste weg te vinden.

zelfstandigheid en de slechte marktsituatie. Toch heerste ook hier verdeeldheid: sommige ingelanden stelden immers dat de vervening van enkele erven juist dankzij de droogmaking zou kunnen plaatsvinden, waardoor ook eventuele verliezen gecompenseerd zouden kunnen worden. De toon van het verslag wekt overigens de indruk dat de ingelanden niet geheel serieus werden genomen. De Rijnlandse commissaris had immers geen oren naar de onzekerheid bij de ingelanden: hoe het ook uitviel, de droogmaking zou doorgaan en graag had hij gezien dat de oppositie zich gemakkelijk liet overtuigen, aangezien het volgens hem het meest geschikte moment was om een gunstig octrooi te verkrijgen. Wat hij daarmee precies bedoelde, is niet duidelijk. Mogelijk doelde hij op de algemene, slechte economische omstandigheden die de Staten ertoe zouden kunnen bewegen relatief lange belastingvrijdommen te geven. Een consensus was dus na deze vergadering waarop Rijnland bemiddelde nog steeds niet bereikt: in Ter Aar bleven heel wat (al dan niet terechte) twijfels bestaan. Ambachtsheer Van Aerssen werd dan ook aangespoord deze zaken met de betrokkenen uit te praten.¹⁷

Medio juni 1731 troffen de partijen elkaar nogmaals op het Gemeenlandshuis, waar ze te horen kregen dat het hoogheemraadschap niets kon doen zolang geen onderlinge overeenstemming was bereikt. Oorzaak van de aanslepende onenigheid was niet enkel de starre houding van Beverlander die volhield dat de Middel- en Uiteindse polders niet zouden meebetalen aan de benodigde molens. Een kort tevoren uitgevoerde inspectie in de polders van Ter Aar had de onenigheid verder aangewakkerd. Het waren die van Oudshoorn en Esselijkerwoude die in Ter Aar boringen kwamen verrichten en daardoor de discussie zeker niet verhelderden. Wel werd op die inspectie voor het eerst over een mogelijke oplossing van het probleem gepraat en werd het idee van Beverlander nu ook een daadwerkelijke optie: een gedeelte zou niet in de droogmaking worden opgenomen maar 'gesepareerd' worden.¹⁸ In een niet nader gedateerd stuk waarin een ingeland die tegen de droogmaking was van antwoord gediend werd, werd 'separatie' ook aan de orde gesteld en blijkt dat men in Oudshoorn eveneens (voor de eigen venen) deze mogelijkheid had opgepikt en verder uitgewerkt: wanneer de vervening er voltooid zou zijn, eindigde de 'separatie', en de voorheen afgescheiden gronden zouden van dan af gewoon deel uitmaken van de droogmakerij.¹⁹ In de zomer van 1731 stond dan ook zo goed als vast dat de droogmaking de drie ambachten zou omvatten maar dat enkele stukken waarbinnen nog verveend kon worden, inderdaad 'gesepareerd' zouden worden. Deze veenlanden werden de uiteindelijke twaalf- en dertigjarige separaties onder respectievelijk Ter Aar en Oudshoorn, elk met een eigen tijdelijk bestuur en eigen financiën. Daarmee was voor het belangrijkste knelpunt een oplossing gevonden. Deze 'separaties' mogen toch enigszins als een novum beschouwd worden. Afscheidingen en combinaties van polders zijn op zich weinig bijzonder, maar in dit geval ging het om een afscheiding die voor een vooraf bepaalde termijn was vastgelegd. Verder was de reden daartoe voornamelijk van economische aard, terwijl waterstaatkundige redenen veel minder meespeelden. Bovendien was nooit eerder in Rijnland een droogmakerij met een dergelijk complexe vormgeving en bestuursinrichting tot stand gekomen. Over de verhoudingen in de andere betrokken ambachten is weinig te zeggen. Van Rijnsaterwoude is opvallend dat het in geen enkele discussie was betrokken. Uit welke hoek het idee kwam om de Rijnsaterwoudse Zwetpolder in de droogmaking te betrekken en hoe de onderhandelingen op dat punt verliepen, viel niet na te trekken. Voor Oudshoorn mag men veronderstellen dat de ambachtsheer zo goed als geen enkele rol speelde in de besluitvorming, ook niet binnen het ambacht zelf. De ambachtsheer blonk immers uit door absentisme. Dit vacuüm werd door de schout opgevuld, die door zijn benoemingsrecht ook op de waterstaat zijn invloed liet gelden. Op deze wijze had de schout een hand in de aanstelling van polder- of

17-- Ibidem.

18-- NA, AHV, inv. nr. 491, brief van J. Beverlander, 20 juni 1731.

19-- NA, AHV, inv. nr. 491, 'Tegenwerpinge gemaakt door Huybert van Zeyl'.

molenmeesters, zeker in de periode na 1732 toen Barend Cornelis van Reede van Oudshoorn ambachtsheer geworden was.²⁰ Toch bleven de ambachtsheren van Oudshoorn en Esselijkerwoude niet volledig uit beeld. Kort nadat het project tot droogmaking was opgesteld kwam het tot problemen met enige ingelanden, ditmaal uit de Kalkovense polder. Deze stonden tegenover de ambachtsheren van Esselijkerwoude en Oudshoorn. De ingelanden hadden bedenkingen tegen het project dat ze ter ondertekening hadden voorgelegd gekregen. Met name koesterden ze bezwaren over de financiering van de dijkkosten, maar het is goed mogelijk dat zij ook meer inspraak eisten. In de uiteindelijke oplossing kregen de ingelanden zekerheid omtrent de aanstelling van heemraden en stond een verbod op het heffen van penningen zonder voorafgaande stemming van een college van schout, heemraden en gecommitteerde ingelanden. Ook deze zaak werd in Leiden besproken in het bijzijn van Rijnlands gecommitteerden, die andermaal bemiddelden.²¹ Geen van deze bepalingen bleef echter in het finale plan overeind, zodat de ingelanden terug bij af waren. Eind 1731 werd tussen de ambachten een consensus bereikt: op 25 november ondertekenden de bevoegde bestuurders hun definitieve project van droogmaking (zie afbeelding 2).²²

In hoeverre had Beverlander gelijk? Waarom aarzelde juist Ter Aar, in tegenstelling tot Esselijkerwoude en Oudshoorn, die kennelijk hevige voorstanders waren? Het antwoord op deze vragen is niet eenvoudig te geven, maar er zijn wel enkele elementen die veel van de houding van Beverlander kunnen verklaren. Vooreerst spelen landschappelijke elementen een belangrijke rol. De waterproblemen en conflicten rond waterkeringen speelden zich in de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw vooral in Esselijkerwoude en Oudshoorn af, de betrokkenheid van Ter Aar was minder intens. Ten tweede speelden ook marktcondities een belangrijke rol. Het veen in Ter Aar was kennelijk van mindere kwaliteit en onder de ingelanden van dat ambacht bestond veel onzekerheid over de wijze waarop dit het best ontgonnen kon worden. Waarschijnlijk vertolkte Beverlander dus de mening van veel betrokken veenlieden uit zijn ambacht. Dergelijke (economische) onzekerheden en de overtuiging dat men, op enkele gemeenschappelijke infrastructuren na, toch heel erg zelfstandig kon blijven, klinken sterk door in het betoog van Beverlander. Tot slot was Ter Aar eveneens een uitzonderlijk ambacht, omdat de ambachtsheer erg nauw bij de zaak betrokken was. De Oudshoornse ambachtsheer bleek zo goed als afwezig te zijn; anders was dit met Cornelis van Aerssen. Zijn vader, Cornelis senior, had de modernisering van het ambachtsbestuur te Zwammerdam (eveneens tot de landen van Voshol behorend) ingezet en het is erg waarschijnlijk dat zijn opvolger die lijn doorzette en ook in Ter Aar een krachtig beleid voerde. Beverlander zinspeelde in ieder geval continu op het feit dat hij het beste voor het ambacht nastreefde. Van Cornelis junior is verder ook bekend dat hij een ondernemende man was en zijn bezittingen erg economisch benaderde: hij participeerde in associatie met enkele van zijn bestuurders in de vervening in Zwammerdam, maar toen de inkomsten tegenvielen trok hij zich terug.²³ Ook in Ter Aar deed hij dat, met als zakenpartner onder meer Beverlander!²⁴ Persoonlijke belangen, ambachtsbelangen, lokale politiek en economische ontwikkelingen liepen dus in de persoon van Beverlander volkomen door elkaar heen.

Men kan zonder meer stellen dat de twee briefschrijvers – Burchardt en Beverlander – elk een aparte stelling innamen. Burchardt was voor de droogmaking en spoorde zijn heer meerdere malen aan om rond de tafel te gaan zitten en dus een bemiddelende rol te spelen. De toon van Beverlander is geheel anders. Deze stak in zijn brieven niet weg dat hij erg sceptisch tegenover de droogmaking stond. Hij trachtte zijn heer dan ook in deze richting te beïnvloeden. De brieven tonen duidelijk aan hoe de machtsverhoudingen binnen het ambacht lagen. De ambachtsheer speelde eerder een passieve rol. Cornelis van Aerssen informeerde zich wel, maar er zijn geen aanwijzingen dat hij ook op de Leidse vergaderingen aanwezig was. Waarschijnlijk liet hij zich door Beverlander vertegenwoordigen, die tenslotte zijn schout was. Hoewel uiteindelijk toch afhankelijk van de goedkeuring van de ambachtsheren, bleken de elites uit de ambachten het actiefst: ze dachten het project uit, voerden intensief overleg met elkaar en speelden informatie naar de hogere echelons door.

20-- J. Ph. Labordus, *De Oudshoornse elite in de achttiende eeuw 1730-1790* (onuitgegeven scriptie 1984, aanwezig in de bibliotheek van het hoogheemraadschap van Rijnland), 7-9.

21-- Rijnland, OAR, inv. nr. 29, fol. 169v-172, akkoord 29 maart 1731.

22-- Rijnland, Archief Vierambachtspolder (hierna: AVP), inv. nr. 1669, 'Project tot het bedyken en droogmaken' (25 november 1731).

23-- W. van Tuyl, *Het ambacht Zwammerdam. Een bijdrage tot de geschiedenis van zijn vorming en zijn bestuur* (Hilversum 1998), 99-100.

24-- NA, AHV, inv. nr. 6, stukken betreffende een maatschappij opgericht door de heer van Voshol, Cornelis Mijs, Daniël Uyttenbogaert en Jacob Beverlander voor het beheer van hun land in de Vierambachtspolder, 1740-1753.

Dat de politieke en economische elites samenvielen is voor Oudshoorn na 1730 reeds aangetoond.²⁵ Ook voor Ter Aar lijkt dit zo te zijn, gezien de figuur van Beverlander. Men mag aannemen dat de situatie vóór 1730 in dit opzicht weinig anders geweest zal zijn. Waarschijnlijk waren de verhoudingen in Esselijkerwoude op dat punt weinig verschillend en stonden mogelijk ook voor Schellingerhout en De Sterke persoonlijke belangen op het spel.

De bereikte consensus betekende echter niet dat met de droogmaking direct van start kon worden gegaan. In april 1732 werden de Staten aangeschreven en werd een octrooiaanvraag ingediend.²⁶ Begin mei wendden de Staten zich tot het hoogheemraadschap van Rijnland met de vraag advies te verlenen. Dat advies zou pas op 18 maart 1734 uitgebracht worden.²⁷ Voor een groot deel was de polder aan deze trage gang van zaken zelf debet. Het hoogheemraadschap had immers een meting bevolen van alle percelen waar nog geen consentgelden op betaald waren, maar deze meting verliep moeizamer dan gedacht.²⁸ Doch ook na 1734 was de lijdensweg nog niet voorbij: het duurde nog tot 1736 alvorens het octrooi verleend werd.²⁹ Nu lag het probleem echter op gewestelijk niveau.³⁰ De droogmakers maanden aan tot spoed, anders zou men de gunstige omstandigheden niet meer kunnen verzilveren. Behalve praktische zaken – zo wilde men in het voorjaar met de werken kunnen beginnen – speelden ook meer algemene ontwikkelingen. Men vreesde echter voor oorlog, die tot extra belastingen en hogere arbeidslonen zou leiden. Ook de rekrutering van arbeiders zou door een oorlog erg bemoeilijkt worden.³¹ Zeer waarschijnlijk gaat het hier om de Poolse Successieoorlog (1733-1738), waarbij de Frans-Oostenrijkse tegenstelling oplaaide en ook de Republiek dreigde betrokken te geraken.

Rijnlands rol

Hoewel Rijnland in de voorafgaande overlegondes niet afwezig was gebleven, kon het zijn invloed pas vanaf 1732 goed gelden omdat, zoals de procedures het voorschreven, de Staten het project van droogmaking doorstuurden naar het hoogheemraadschap, dat na bestudering daarover advies uitbracht. Het verkeer tussen beide instellingen is voor deze casus niet gedocumenteerd en het is niet uit te sluiten dat dergelijke zaken mondeling afgehandeld werden.³² Alle Rijnlandse adviezen vonden hun weg naar het uiteindelijke ‘draaiboek’ voor de droogmaking dat door de bevoegde instanties van goedkeuring was voorzien, het zogenaamde ‘Reglement’. Veel voorafgaande aspecten van de Rijnlandse inmenging blijven dus onbekend. Wel weten we dat er inspecties van de Rijnlandse landmeters plaatsvonden en dat deze een belangrijke rol hebben gespeeld in de verdere ontwikkelingen.³³ Tot slot heeft de rechterlijke macht van Rijnland ook de mogelijkheid geschapen om in de ontwikkeling – en dan meer specifiek bij de conflicten die dit met zich meebracht – een beslissende rol te spelen.

De wijzigingen die Rijnland in het project aanbracht, werden volledig en zonder aanpassingen in het uiteindelijke Reglement opgenomen.³⁴ Er zijn geen aanwijzingen dat de droogmakers tegen wat dan ook protesteerden. Men kan drie belangrijke clusters van wijzigingen onderscheiden. Vooreerst zijn er wijzigingen van technische aard. Hierbij gaat het om veranderingen in het ontwerp van de dijk: deze diende op klei of vaste grond gelegd te worden en met betrekking tot het dijkprofiel voegde het hoogheemraadschap toe dat ook daaraan de Rijnlandse goedkeuring moest hangen. Ook de aanwijzing van plekken ten behoeve van de verplaatsing van enkele huizen was onderworpen aan Rijnlands goedkeuring. Tot slot kwam de ringsloot niet tegen de voet van de ringdijk maar op een roede afstand ervan, zoals dit gebruikelijk was. Aldus speelde Rijnland een belangrijke rol in de ontwikkeling van het ontwerp van de dijk. Eigenlijk kan men stellen dat het hoogheemraadschap het ontwerp van de dijk zoals dit door het voorlopige polderbestuur was opgesteld drastisch wijzigde en deze ‘technologievormende’ positie vastlegde door de goedkeuringsclausule in te voegen. Daarbij zal het ecologische motief tot droogmaking ook voor Rijnland van betekenis geweest zijn.

25-- Labordus, *De Oudshoornse elite*, 34.

26-- Rijnland, AVP, inv. nr. 1669, rekest ‘Aen de Edd: Gr: Mogg: Heeren Staten van Hollant’ (1734?).

27-- Rijnland, AVP, inv. nr. 1669, ‘Advis van de Heeren Gecommitteerde Raaden en van Dykgraaf en Hoogheemraaden van Rhyndland’.

28-- Rijnland, AVP, inv. nr. 1518, bijlagen bij rekeningen, ‘Declaratie vant gene Pieter van Schellingerhout’, declaraties 6 december 1732 en 6 oktober 1733.

29-- Rijnland, AVP, inv. nr. 1669, ‘Octroy van de Ed. Gr. Mog Heeren Staten van Hollant’, 11 januari 1736.

30-- Enkel Leiden en de Ridderschap gaven snel positief advies. Het duurde een tijdje alvorens de andere steden zich over het project konden buigen. Rotterdam zag niet in waarom het allemaal zo snel moest en de pensionaris van Dordrecht wist te melden dat de zaak niet apart behandeld zou worden, maar zou worden doorgeschoven naar een latere vergadering om “met andere poincten” voor te komen. Rijnland, AVP, inv. nr. 1518, bijlagen bij rekeningen, ‘Declaratie vant gene Pieter van Schellingerhout’, declaraties 21 augustus 1734 en 19 februari 1735.

31-- Rijnland, AVP, inv. nr. 1669, rekest ‘Aen de Edd: Gr: Mogg: Heeren Staten van Hollant’ (1734?) en ‘Memorie continuerende redenen’.

32-- S. Fockema Andreae, *Hoogheemraadschap van Rijnland. Zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857* (Leiden 1934), 227.

33-- Rijnland, OAR, inv. nr. 4164, Rapport van N. Cruquius en M. Bolstra, 29 juli 1737.

34-- Voor de tekst van het oorspronkelijke project en van het uiteindelijke reglement: zie noot 22; voor de door Rijnland aangebrachte wijzigingen: Rijnland, OAR, inv. nr. 29, fol. 217v-263, resolutie dijkgraaf en hoogheemraden, 18 maart 1734. In verband met de technische wijzigingen aan het dijkprofiel kan gedacht worden aan de Rijnlandse inspanningen om het gevaar dat van het steeds uitbreidender Haarlemmermeer uitging, in te tomen. Het waren immers de experts op dat gebied, N. Cruquius en M. Bolstra, die de inspecties hadden verricht.

In het noorden grensde de Vierambachtspolder immers aan het Braassemmeer. Een doorbraak op deze plaats zou voor de hele regio zware gevolgen hebben. Het was dus belangrijk dat de dijk voldoende sterk en groot was. Overigens komen de door Rijnland vastgestelde dijkafmetingen voor de Vierambachtspolder terug in de consenten van projectmatige verveningen, zodat het erop lijkt dat Rijnland op deze wijze een regionale uniformering van dijkbouw nastreefde.³⁵

Ten tweede zijn er bestuurlijke bepalingen. Op sommige punten werd opnieuw de goedkeuring van Rijnland voorzien. Betreffende de twaalf- en dertigjarige separatie, de aanleg en schouw van wegen en berechting van eventuele conflicten en onduidelijkheden werden passages ingelast die het gezag van Rijnland ter zake omschreven. De bevoegdheid van het polderbestuur om bij conflicten als rechtscollege te mogen optreden werd geheel uit het reglement geschrapt. Tevens werden de voorwaarden om als ingeland tot heemraad verkozen te worden, drastisch naar beneden bijgesteld: het vereiste bezit was niet langer dertig maar vijftien morgen. Maar aangezien de ambachtsheren de heemraden kozen, bracht deze maatregel de directe inspraak van ingelanden op de samenstelling van het bestuur niet veel dichterbij.

Tot slot greep Rijnland drastisch in bij de regeling van de waarborggelden en grond- en kapitaaltransacties zoals die door de droogmakers was uitgewerkt. In het bijzonder hadden schouten en ambachtsbewaarders zich de bevoegdheid toegeëigend om met waarborggelden en andere kapitalen beleggingen te doen en de dividenden daarvan uit te betalen. Dit opende zeer waarschijnlijk de weg naar allerlei mogelijke financiële speculaties. Rijnland ging hier tegenin door te stellen dat alle kapitalen van nog onverveend land onlosmakelijk met de landen bleven verbonden. De waarborggelden van de twaalf- en dertigjarige separatie dienden op last van Rijnland 'als vanouds' belegd te worden in de staatsschuld.³⁶ Kapitalen van reeds geabandonneerd land werden onder de inschrijvers verdeeld. In Esselijkerwoude en Oudshoorn bestonden echter gevallen waarin handel in deze kapitalen wel was voorgekomen, waardoor de eigenaar van de grond niet meer dezelfde was als de eigenaar van de obligaties. De droogmakers voorzagen ook hieromtrent in regelgeving en hadden opnieuw voor schout en ambachtsbewaarders rechtsmacht voorzien. Ook dit werd door Rijnland niet geaccepteerd en het hoogheemraadschap bepaalde daarom dat het uitsluitend zelf deze competenties verkreeg. Samenvattend kan gesteld worden dat Rijnland zijn positie in het Reglement expliciteerde en nadrukkelijker aan de orde bracht. Enkele bevoegdheden die de ambachtsbestuurders zichzelf hadden toebedeeld, waarschijnlijk om zichzelf wat meer ruimte te geven in speculatieve zaken, werden op last van het hoogheemraadschap teniet gedaan. Tegelijk werden enkele technische zaken bijgesteld, voornamelijk met betrekking tot de dijkbouw. Op punten waar Rijnland bevoegdheid claimde, werden de droogmakers resoluut teruggefloten.

Consolidering van de machtsverhoudingen

Met het verkregen octrooi kon werk gemaakt worden van de droogmaking. Eerder bleek dat ingelanden zelden in beeld kwamen en eigenlijk op de finale besluitvorming geen invloed hadden. Het voorbeeld van de Kalkovense polder doet zelfs vermoeden dat ze in de besluitvorming of uitwerking van de plannen niet of onvoldoende betrokken waren geweest, tenzij dat voor de ene of de andere partij goed uitkwam. Het octrooi en veel meer nog het Reglement legden de bestuursverhoudingen in de nieuwgevormde Vierambachtspolder definitief vast. Dat daarin de ingelanden alweer over het hoofd gezien werden, stootte hen kennelijk tegen de borst. Zij konden andermaal niet vanuit één of andere officieel vastgelegde functie hun stem laten horen. Zonder meer leefde er bij hen een gevoel van recht op medezeggenschap en op inzage in de stukken. In de jaren na 1740 werden klachten van de ingelanden van dien aard dat ze aan Rijnland voorgelegd werden, waarop het hoogheemraadschap uitsluitsel gaf. Het ging doorgaans over interpretatieproblemen met betrekking tot het octrooi. Zo vonden

35-- Van 't Riet, *Meeten, boren en besien*, 91.

36-- L. Giebels, 'Het waarborgfonds van het hoogheemraadschap van Rijnland', *Holland. Regionaal-Historisch Tijdschrift* 21 (1989) 70.

de ingelanden bijvoorbeeld dat het sluiten van de rekening (en dus de financiële verantwoording) niet aan dijkgraaf en heemraden overgelaten moest worden maar aan de hoofdingelanden. Tevens twijfelden ze eraan of het invullen van het penningmeesterschap en de daarbij behorende salariëring wel aan het polderbestuur toekwam. De ingelanden wilden verder inzage in emolumenten van schouten en secretarissen. Hoewel deze eisen geen rechtsgrond hadden – octrooi en reglement waren immers ondubbelzinnig: alles komt dijkgraaf en heemraden toe – werden wel enkele concessies gedaan: inzagerecht werd geregeld, ook al bleef de rechtspositie van ingelanden zwak omdat formeel nergens over ‘hoofdingelanden’ of iets dergelijks werd gesproken. Ook werd het bestuur opgedragen om op de laatste woensdag van april de rekening te doen en de ingelanden van belangrijke punten op de hoogte te stellen.³⁷ De kloof tussen bestuurlijke elite van het ambacht – die ook het waterschapsbestuur domineerde – en de ingelanden moet aanzienlijk geweest zijn en manifesteerde zich enkele jaren later nog scherper. Daarbij speelde de kwestie van de financiële transparantie nog steeds. In 1751 deed het hoogheemraadschap uitspraak in een geschil tussen verschillende ingelanden van de polder enerzijds en de heer van Voshol met schouten en ambachtsbewaarders anderzijds. Behalve een kopie van de rekening wilden de ingelanden ook de authentieke declaraties zien, een eis waaraan tegemoet werd gekomen. Tot slot werd ook uitspraak gedaan in verband met de opheffing van de twaalfjarige separatie. Deze diende volgens octrooi en reglement per 1 januari 1743 op te houden maar dat was kennelijk niet gebeurd: de heer van Voshol en zijn bestuurders waren gewoon doorgegaan en dat zette kwaad bloed onder de ingelanden.³⁸ Al met al wisten zij enige concessies los te krijgen, voornamelijk van financiële aard. Onder de ingelanden manifesteerde zich behalve de drang naar meer financiële transparantie ook een verlangen naar meer controle op het bestuur van de droogmakerij. Vaste voet kregen ze in de verdere besluitvorming in de polder echter niet: dit bleef het terrein van het polderbestuur en dus ook van de ambachtsbestuurders.

Besluit

In dit artikel werd de besluitvorming rond de droogmaking van de Vierambachts-polder geanalyseerd. De waterstaatkundige samenhang in dit gebied werd daarbij eigenlijk nooit expliciet betwist, dit was ook wel voldoende gebleken in voorgaande overleggrondes. Wel waren er tal van andere twistpunten. Ten eerste bleek vooral in Ter Aar hevige weerstand te bespeuren en men wilde er zoveel mogelijk zelfstandigheid bewaren. Zoals gesteld was Ter Aar ook bij vroegere problemen veel minder betrokken geweest. Waarom in de andere ambachten deze weerstand niet of veel minder aanwezig was, is niet te achterhalen. In Esselijkerwoude waren geen onverveende landen en waarschijnlijk was men er het meest gebaat bij de gezamenlijke aanpak. Ten tweede speelden ook economische overwegingen een belangrijke rol. De kwaliteit van de resterende venen, de marktsituatie van het ogenblik en de moeilijk te beramen kosten van het project brachten veel onzekerheid met zich mee. Was het economisch verantwoord? Op welke wijze kon de winstgevendheid van de resterende venen gemaximaliseerd worden? Hoe moest met de waarborggelden worden omgaan? Het spreekt voor zich dat deze overwegingen de voorgaande remmingen om te participeren versterkt kunnen hebben. Uiteindelijk werd een tussenoplossing gevonden in de vorm van twee separaties.

Daarnaast werden ook demachtsverhoudingen blootgelegd. De ambachtsbestuurders of andere vertegenwoordigers van de heer (schouten, secretarissen, baljuws) speelden zonder meer de hoofdrol. Ambachtsheren zelf bleven in een eerder passieve rol wat op de achtergrond. Uit de correspondentie bleek niet dat prestige-overwegingen een belangrijke rol speelden, hoewel dit niet helemaal uit te sluiten valt. Ambachtsheren hadden een vanzelfsprekend belang bij een bloeiend ambacht maar los daarvan kan een krachtig beleid zoals de heer van Voshol dat voerde natuurlijk ook in prestige-overwegingen inspiratie gevonden hebben. Ingelanden daarentegen hadden helemaal niets in de melk te brokkelen. Opvallend is ook dat

37– Rijnland, OAR, inv. nr. 30, fol. 382v-383, resolutie dijkgraaf en hoogheemraden, 6 augustus 1742 en OAR, inv. nr. 4171, ‘Remarque van de ingelanden’.

38– Rijnland, OAR, inv. nr. 540, civiel dingboek, fol. 95 ev., uitspraak 19 juni 1751.

geen georganiseerd overleg werd gepleegd met de betrokken polders die zouden worden gecombineerd. Op zich hoeft dat niet te verwonderen, aangezien schouten en secretarissen nu eenmaal zelf al in die besturen zetelden, maar poldermeesters kwamen evenmin aan bod, ondanks hun expertise. Het is dan ook gerechtvaardigd te stellen dat de initiatieven vanuit de lokale economische en politieke elites kwamen, elites die via hun posten in de ambachtsbesturen de zaken konden regelen. Hierbij kozen ze niet de polderbesturen als instrument om deze initiatieven te realiseren. De enige tegenspeler van belang was het hoogheemraadschap, dat zijn eigen traditionele rechten handhaafde en de speculatie van ambachtsbestuurders ook enigszins aan banden legde. Bovendien speelde het ook een belangrijke rol in het ontwerp van de technische infrastructuur.

Dit artikel bracht slechts een deel van het hele verhaal. Het gaat immers om een complex gebeuren dat institutionele, sociale, economische en waterstaatkundige elementen in zich verenigt. Slechts één ervan is hier belicht. Een nadere analyse van de andere thema's is dus onontbeerlijk: facetten als grondeigendom en bezitsconcentraties, grondmarkt, abandonnering van landen, bedrijfsvoering in de agrarische sector, conjunctuurontwikkeling enzovoort moeten zonder meer een plaats krijgen in de studie naar droogmakerijen. Pas dan wordt volledig duidelijk welke verschillende motieven bij droogmakerijen een rol speelden.